

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№2

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026 fevral

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic Resource Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 569 sahifa.
2026-yil, fevral

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellashtirish
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR BANKLARIDA RISK-MENEJMENTNING TASHKILYI MODELLARI.....	26
Madaminov Bekzod Allayarovich	
“HUDUDGAZTA‘MINOT” AJ DA AMALGA OSHIRILGAN LOYIHALAR SAMARASI	32
Shukurillaev Jahongir Botir o‘g‘li	
HARBIY XIZMATCHI AYOLLARNING MAXSUS KIYIM SIFATIGA QO‘YILADIGAN DASTLABKI TALABLARNI SHAKLLANTIRISH	37
Abduraxmanova N.D., Mirtolipova N.X., Nasirullayeva G.S.	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕСПЕЦИФИЧЕСКОГО ЯЗВЕННОГО КОЛИТА У ДЕТЕЙ	42
Закирова Бахора Исламовна, Каримов Достон Рустам угли	
ОЦЕНКА ВОЗДЕЙСТВИЯ ФИСКАЛЬНЫХ И КРЕДИТНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА РЫНКИ ВЫСОКОЛИКВИДНОЙ ПРОДУКЦИИ И ЕСТЕСТВЕННЫХ МОНОПОЛИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	48
Бекзод Умматов	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.....	55
Вахидов Азизжон Саиджонович	
SUG‘URTA FAOLIYATIDAGI MOLIVAVIY RISKLAR: BAHOLASH VA MINIMALLASHTIRISH STRATEGIYALARI	58
Xalikulova Shirin Utkir qizi	
“ANDIJONDONMAHSULOT” AJ MISOLIDA XARAJATLARNING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBİ: AMALIY TAHLIL VA TAKOMILLASHTIRISH TAVSIYALARI	62
Xayitboyeva Laylo Oybekovna	
XORIJİY MAMLAKATLARNING NORASMIY IQTISODIYOT DARAJASINI PASAYTIRISHDAGI TAJRIBASI	66
Alimardonov G‘ayratjon Nuraliyevich	
XO‘JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA BARQARORLIK HISOBOTLARI AUDITINI SHAKLLANTIRISH	72
Xolikov Ravshan Anvar o‘g‘li	
PUL - KREDIT SIYOSATINING TRANSMISSION MEXANIZMINI RIVOJLANTIRISH	76
Obidova Zilola Ikromjon qizi	
HOMILADORLIK DAVRIDA AYOLLARDA UCHRAYDIGAN GESTOZLI KATARAL GINGIVITNI KOMPLEKS DAVOLASHNI OPTIMALLASHTIRISH	81
Nomurodova Farangiz Lazizovna	
AGRAR KORXONALARDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA INVESTITSIYA MEXANIZMLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI	87
Egamberdiyev Abdujabbor Xusanovich	
YOSHLAR TADBIRKORLIGI VA KICHIK BIZNES IQTISODIYOTINI TA‘MINLASHDA INFRATUZILMALARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	92
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI BAHOLASH METODOLOGIYASINING MAZMUNI VA TAMOIYILLARI	96
Mavrulov Ravshan Nematjonovich	

УПРАВЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫМИ КОММУНИКАЦИЯМИ В ПРОЕКТАХ	101
Носирова Гулираъно Абдулазиз кизи	
DAVLAT BUDJETI JARAYONIDA MONITORING VA MOLIVAVIY NAZORATNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	107
Yax'yayeva Dilfuza Bagdatovna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	111
Axmedov Sanjar Temur o'g'li	
RAQAMLI MOLIVA TEXNOLOGIYALARI EVOLYUTSIYASINING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI VA YUZAGA KELISHI MUMKIN BO'LGAN XATARLAR TAHLILI	117
Ko'chimov Jahongir Shuxrat o'g'li	
GAZ VA GAZ KONDENSATINI YIG'ISH VA TAYYORLASH TIZIMLARI UCHUN ZAMONAVIY LOYIHALASH USULLARI TAHLILI	123
Abdirazakov Akmal Ibragimovich Namozov Og'abek Maxmud o'g'li	
AGILE PROJECT MANAGEMENT IN THE DIGITAL ERA: STRATEGIES, FRAMEWORKS, AND BEST PRACTICES FOR SUCCESS	128
Utkirova Maftuna Murodjon qizi	
O'ZBEKISTON EKSPORTYOR KORXONALARINING YANGI BOZORLARGA CHIQUISHIDA FAOL MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH HOLATI VA MUAMMOLARI	134
Baqoyev Sunnatillo Burxon o'g'li	
TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIIY-NAZARIY ASOSLARI	139
Salaydinov Shodiyor Nizom o'g'li	
TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILIIY-IQTISODIY JIHA TLARI	144
Qurbonov Jasurbek Pozilovich	
OPTIMIZATION OF ROADSIDE AUTO CAMPING SITES (REST AREAS) ON HIGHWAYS USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INFRASTRUCTURE GAPS AND CORRIDOR-BASED EVIDENCE FROM UZBEKISTAN	150
Akramov Akbarjon Akmal ugli	
QURILISH KORXONALARIDA INNOVATSION MARKETING YONDASHUVLARINING AHAMIYATI	156
Aminov Abbas Mo'minboy o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA AHOLI ISH BILAN BANDLIGI SAMARADORLIGINI IFODALOVCHI KO'RSATKICHLAR	160
Abdusaidov Akmal Abduvaliyevich	
MINTAQADA XUSUSIY TIBBIYOT MUASSASALARIDA MARKETING STRATEGIYASI	165
Yakubov Temur G'anibekovich	
AHOLI DEMOGRAFIK JARAYONLARINI IFODALOVCHI STATISTIK KO'RSATKICHLAR TIZIMI	169
Siroj Zarina Rustambekovna	
AXBOROT MAHSULOTLARI BIZNESINING YAIM VA BANDLIKKA TA'SIRI: EKONOMETRIK TAHLIL	176
Abdullayev Abdulla Fayzulla o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	181
Ziyodullayev Qahramon	
ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТЬ: ПОЛЬЗА ДЛЯ ЭКОНОМИКИ И ЭКОЛОГИИ	185
Хамдамова Гавхар Абсаматовна	
O'ZBEKISTONDA EKSPORTNI RAG'BATLANTIRISHNING MOLIVAVIY VOSITALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	191
Mamatov Baxodir Quldoshovich	

KO'P QIRRALI VALLARNING SHAKLLANTIRISH METODLARI VA USULLARINI TAHLIL QILISH	197
<i>Xasanov Bobirmirzo Maxmudali o'g'li, Valixonov Dostonbek Azim o'g'li, Alibekov Rasulbek Qanotbek o'g'li</i>	
MINTAQA SANOATINING TARKIBIY TRANSFORMATSIYASI VA UNNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH	205
<i>Abdinazarov Xusan Shaymanovich</i>	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	209
<i>Nomozova Qumri Isoyevna</i>	
XALQARO STANDARTLAR TALABLARI ASOSIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVINI TASHKIL ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	216
<i>Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li</i>	
QASHQADARYO VILOYATIDA XIZMATLAR SOHASINING RIVOJLANISHNI TARTIBGA SOLISH TIZIMI	221
<i>Achilova Firuza Kurbanovna</i>	
BANK MENEJMENTIDA INKLYUZIV MOLIYALASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI, TAMOYILLARI VA STRATEGIK AHAMIYATI	225
<i>Rajabov Oybek Panjievich</i>	
MINTAQADA OLIY TA'LIM TIZIMINING ISHSIZLIK DARAJASIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH	229
<i>Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li</i>	
MAISHIY XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION KLASTER MODELINI JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	235
<i>Normurodova Zebo Eshmaxmatovna</i>	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI BOSHQARISH	240
<i>Xatamov Nurbek Ochildiyevich, Sharifi Abdul Fatah</i>	
MOLIYAVIY REJALASHTIRISHNING AMALDAGI MUAMMOLARI VA ULARNI YECHIMI YUZASIDAN TAKLIFLAR	245
<i>Pardayev Jamshid Muzaffarovich</i>	
TIJORAT BANKLARI LIKVIDLIK RISKLARINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	251
<i>Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li</i>	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISKLARNI BOSHQARISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	257
<i>Karimov Shohrux Boydulla o'g'li</i>	
"O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AKSIYADORLIK JAMIYATINING HISOBOTLARINI XALQARO STANDARTLARGA TRANSFORMATSIYA QILISH	262
<i>Astanov Zafar Murodillayevich</i>	
QARAMA-QARSHI AYLANUVCHI IKKI ROTORLI SHAMOL TURBINASINING MATEMATIK MODEL	266
<i>Pirmatov Nurali Berdiyevich, Bekishev Allabergen Yergashevich, Saodullayev Abror Saypullayevich, Qurbonov Najmiddin Abduxamidovich</i>	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING INSTITUTIONAL VA INVESTITSION MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	272
<i>Norboev Sarvar Azodovich</i>	
O'ZBEKISTONDA TRANSPORT SOHASIDA FAOLIYAT YURITAYOTGAN TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING IQTISODIY AHAMIYATI	277
<i>Jaloliddinov Anvar Jaloliddin o'g'li</i>	
ANALYSIS OF UZBEKISTAN'S MAIN ECONOMIC INDICATORS AND GDP GROWTH	283
<i>B.Beknazarov</i>	

SOTISH JARAYONIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA MARKETING TADQIQOTLARINING INTEGRATSIIYASI	288
Abduxalilova Laylo Tohtasinovna	
ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В АУДИТЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ: ГЛОБАЛЬНЫЙ И УЗБЕКСКИЙ КОНТЕКСТ	294
Мегноров Алмардон Абдирахмонович	
RISK MANAGEMENT STRATEGIES IN UNCERTAIN ECONOMIC ENVIRONMENTS: A GLOBAL COMPARATIVE STUDY	302
Nigmatova Malika	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MOLIVAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	307
Hamrayev Maqsudjon Saidaxmadovich	
BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH MASALALARI	311
Mamajonova Gulbaxor Toxirjon qizi	
АВТОМАТИЗАЦИЯ АУДИТОРСКИХ ПРОЦЕДУР НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ: ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО АУДИТОРСКИХ ЗАКЛЮЧЕНИЙ	316
Киличева Ф.Б.	
MAISHIY TEXNIKA EKSPORTIDA YASHIL IQTISODIY SAMARADORLIKNI BAHOLASHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	320
Kushmanova Mahbuba	
GAZ TA'MINOTIDA YO'QOTISHLARNI KAMAYTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI	324
Xamidov Xayriddin Faxritdinovich	
DAVLAT AKTIVLARINI XUSUSIYLASHTIRISHNING MINTAQA IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRINI BAHOLASH (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA).....	329
Sharapov Farrux Shomuratovich	
КРИТЕРИИ ОТБРАКОВКИ ЭКСТРУЗИОННЫХ АЛЮМИНИЕВЫХ ПРОФИЛЕЙ ГРУППЫ ALMGS1 ПО МАКРОСТРУКТУРНЫМ ПРИЗНАКАМ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ УСЛОВИЯХ	333
Ибрахимов Фаррухжон Фарходович	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA DEBITORLIK QARZLARI VA FAKTORING OPERATSIYALARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	336
G'oziyeva Mokhira Rustamovna	
KULTIVATOR YUMSHATKICH PANJALARI O'TMASLANISH DARAJASINING ISH KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI	345
Quvondiqov Yoqub Tursunbaevich, Nuraliyev To'liqin Alimardanovich	
SANOAT KORXONALARINI BOSHQARISHDA INNOVATSION STRATEGIYANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBALAR	352
To'g'onov Ibroximxo'ja	
TMK KORXONASI SHAROITIDA R6AM5 MARKALI TEZKESAR PO'LATDAN TAYYORLANGAN PARMA UCHUN TERMIK ISHLOV BERISH REJIMI	358
Djalalova Sevara Toxtamuratovna	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	362
Шоев Алим Халмуратович	
TRANSFORMATSIYA VA XUSUSIYLASHTIRISH OMILLARINING BANK SAMARADORLIGI KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI	367
Umirzoqova Aziza Olim qizi	
SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH	372
Ismatov Raxmatilla Oltinovich	
RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI TADBIRKORLIK SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA.....	376
Yoqubjonov Ibrohim G'olibjon o'g'li	

BANK TIZIMIDAGI AKTIVLARINING UNUMDORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA STRATEGIK YONDASHUVLAR	379
Sadikov Q.M.	
СЦЕНАРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЁННОСТИ И СТРУКТУРНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ	383
Муслимова Ф.С., Хашимова Н.А.	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIBBIY XIZMATLARNI TAQDIM QILISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	390
S.M. Raximova	
YANGI O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI AXBOROT-RESURS MARKAZLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH MODELI	395
Qurbanova Muazzam Fazliddinovna	
IQTISODIYOTNING TRANSFORMATSİYALASHUVI JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASHNING TAHLILI	399
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA EKSPORTNI RAG'BATLANTIRISH MASALALARI	404
Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING INNOVATSION FAOLIYATINI INVESTITSİYALAR YORDAMIDA QO'LLAB-QUVVATLASH	408
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
FRANSUZ TILIDA FE'L SEMANTIKASINING KO'PMA'NOLILIK VA BIRMA'NOLILIK ASPEKTLARI	412
Jo'rayeva Malohat Muhammadovna, Bekmetova Munisa Karimbayevna	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA ASOSIY KAPITALGA KIRITILGAN INVESTISIYALARDA CHET-EL INVESTISIYASI VA KREDITLARINI ROLI	418
Sultanov Anvar Abdullaevich	
INSON QON TOMIRLARINING TARMOQLANISHINI L-SISTEMALAR ASOSIDA HOSIL QILISH ALGORITMNI ISHLAB CHIQISH	423
Boliyeva Dilrabo Nurbek qizi	
YASHIL IQTISODIYOT LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK (DXSH)NING AHAMIYATI	429
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	
NAMANGAN VILOYATIDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI	434
Otaylor Usmonaliyev	
TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA ARBITRAJI VA UNING MOHIYATI	440
Yaxyayev Ziyodilla Lutfullayevich	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN ALOQA SOHASINI MOLIYALASHTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI	443
Mirzaraximova Aziza Azimdjanovna	
DON VA UN MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING FAOLIYATINI BOSHQARISH XUSUSIYATLARI	450
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATIDA TUXUM ISHLAB CHIQARISHNING JORIY HOLATI TAHLILI	454
Ismoilov Zuhridin Sayitqulovich	
ZAMONAVIY TURAR-JOY ME'MORCHILIGIDA MILLIYLIK VA AN'ANAVIYLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI	459
Toshniyozov Otabek Hakimovich	
MARKAZIY QIZILQUM FOSFORIT RUDALARIDAN QIMMATBAHO KOMPONENTLARNI KOMPLEKS AJRATISH TEXNOLOGIYASI	464
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Ruzibayeva Dildora Akramovna, Xushvaqtova Dilshoda Shavkat qizi	

BANKLARDA CHAKANA KREDITLASH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH TARTIBI	470
<i>Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi</i>	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNI QO‘LLAB-QUVVATLASHNING XALQARO MODELLARI HAMDA ULARNING AMALIY AHAMIYATI	476
<i>Nodirbek Shavkatovich Mirzaaxmedov</i>	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIDA XOTIN-QIZLARNING BOSHQARUV KARYERASI: MOHIYATI, ZARURIYATI VA ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	483
<i>Abduraxmonova Feruzabonu</i>	
ASOSIY KAPITALGA INVESTITSİYALARNI MOLIYALASHTIRISHNING RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLAR TAJRIBALARI	489
<i>Xoshimov Sobir Murtazayevich</i>	
QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA MARKETING FAOLIYATINING TASHKILIY TUZILMASINI OPTIMALLASHTIRISH	495
<i>Uzakova Umida Ruziyevna</i>	
OLIY TA‘LIMNI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGI VA PROFESSOR-O‘QITUVCHI–TALABA NISBATI O‘RTASIDAGI IQTISODIY BOG‘LIQLIK.....	502
<i>Dusanov Salim Mamarasulovich</i>	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЫ AML: АНАЛИЗ ПРАКТИК ВЕДУЩИХ БАНКОВ И СТРАН СНГ	507
<i>Рашидов Авазбек Рахимович</i>	
BOJXONA TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR TAHLILI	516
<i>Radjapova Latofat Sardorovna</i>	
DEFORMATSİYALANUVCHAN STANDART CHIZIQLI QATTIQ (STANDARD LINEAR SOLID MODEL, SLS) MODEL ISHLAB CHIQISH VA SONINI TAHLIL QILISH	523
<i>Ahmadov Ilhom Aktam o‘g‘li, Faxriddinova Rayhona Vahobjon qizi, Rustamova Ruxsora Kamtar qizi</i>	
ВЛИЯНИЕ КЕРАМИЧЕСКИХ КОМПОЗИЦИОННЫХ ПОКРЫТИЙ НА ТЕПЛОВУЮ ЭФФЕКТИВНОСТЬ КАМЕННОГО ТЕПЛОАККУМУЛЯТОРА В СОЛНЕЧНО-АССИСТИРОВАННЫХ БИОГАЗОВЫХ УСТАНОВКАХ	530
<i>Д.М. Жураханов</i>	
O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYA TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING KELAJAKDAGI IMKONIYATLARI.....	537
<i>Akbarov Husniddinjon Mo‘ysin o‘g‘li</i>	
MAHALLIY BUDJETLARNI BOSHQARISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA OCHIQLIKNI KUCHAYTIRISH	544
<i>Xolmirzayev Ulug‘bek Abdulazizovich, Normatov Joxongir Murodillayevich</i>	
DON MAHSULOTLARI TARMOG‘IDA ISHLAB CHIQARISH QUUVATLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	548
<i>Aipova Iroda Ikramovna</i>	
BUXORO VILOYATI SANOATI ISHLAB CHIQARISHINING TARMOQ TARKIBI DINAMIKASI VA UNDAGI O‘ZGARISHLAR TAHLILI	554
<i>Toshov Mirzabek Hakimovich</i>	
TEMIR YO‘L TRANSPORTINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEZONLARI	560
<i>Nurxo‘jayeva Xilola Hakimxo‘jayevna</i>	

TEMIR YO'L TRANSPORTINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEZONLARI

Nurxo'jayeva Xilola Hakimxo'jayevna

«O'ztemiryo'lyo'lovchi» AJ. Mahalliy
yo'nalishlarda yo'lovchilarga xizmat ko'rsatish filiali

Annotatsiya. Mazkur maqolada temir yo'l transportining yangi O'zbekiston iqtisodiyoti shakllanishi va rivojlanishi sharoitidagi tutgan o'rni hamda uning milliy iqtisodiyot uchun ahamiyati keng ko'lamda tahlil qilingan. Shuningdek, temir yo'l transporti iqtisodiy samaradorligi va raqobatbardoshligini har tomonlama baholashga xizmat qiluvchi asosiy mezonlar ilmiy jihatdan o'rganilgan va ushbu mezonlar asosida amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan indikatorlar tizimi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: temir yo'l, samara, samaradorlik, raqobat, mezonlar, mijozlar, indikatorlar, ko'rsatkichlar, tezlik, masofa, foyda, rentabellik.

Abstract. This article comprehensively analyzes the role of railway transport in the formation and development of the new Uzbek economy and its importance for the national economy. Also, the main criteria for a comprehensive assessment of the economic efficiency and competitiveness of railway transport have been scientifically studied, and a system of indicators that can be used in practice has been developed based on these criteria.

Keywords: railway, efficiency, effectiveness, competition, criteria, customers, indicators, performance, speed, distance, profit, profitability.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется роль железнодорожного транспорта в формировании и развитии новой экономики Узбекистана и его значение для национальной экономики. Также научно изучены основные критерии комплексной оценки экономической эффективности и конкурентоспособности железнодорожного транспорта и разработана система показателей, применимых на практике, на основе этих критериев.

Ключевые слова: железная дорога, эффективность, результативность, конкуренция, критерии, клиенты, показатели, производительность, скорость, расстояние, прибыль, рентабельность.

KIRISH

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida temir yo'l transporti soxasi tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. U strategik ahamiyatga ega tarmoqlardan biri sifatida namoyon bo'lib, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylangan. Yuk tashish tizimining samarali va uzluksiz faoliyat yuritishi nafaqat ichki bozorlarning barqaror ishlashini ta'minlaydi, balki milliy va xalqaro iqtisodiy munosabatlarning mustahkamlanishida ham hal qiluvchi o'rin tutadi. Globallashuv jarayonlari chuqurlashib borgani sari transport tarmoqlari, xususan temir yo'l tizimi, iqtisodiy integratsiyaning asosiy omillaridan biriga

aylanib bormoqda. Ayniqsa, temir yo'l transporti infratuzilmasining rivojlanganligi bugungi keskin raqobat muhitida alohida strategik qimmatga ega. Xususan, yuk oqimlarining uzluksiz va rejali harakati, eksport-import operatsiyalarining aniqligi va ritmikligi, mintaqaviy logistika zanjirlarining samarali shakllanishi hamda tashqi savdoda barqaror raqobatdoshlik muhitining mustahkamlanishi bevosita ushbu infratuzilmaning sifati va rivojlanish darajasiga bog'liq. Zamonaviy iqtisodiy talablar esa bu borada yangi standartlarni ilgari surmoqda — tezlik, ishonchlilik va xarajatlarni optimallashtirish temir yo'l xizmatlarining asosiy raqobat mezonlariga aylanib bormoqda. Shu bois temir yo'l transportini modernizatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini oshirish masalasi zamonaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. O'zbekiston misolida bu masala yanada dolzarb tus olmoqda, chunki mamlakatimiz geografik jihatdan qulay tranzit o'rinda joylashgan bo'lib, temir yo'l tarmog'ining samarali rivojlanishi milliy iqtisodiyotning o'sishi va xalqaro bozorlarga integratsiyalashuvida muhim strategik rol o'ynaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

R.Ballou[2] o'zining logistika va ta'minot zanjiri menejmenti bo'yicha fundamental darsligida transport infratuzilmasini rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilishning strategik asoslarini batafsil yoritadi. Muallif transport xizmatlarining narx, tezlik va ishonchlilik mezonlari bo'yicha raqobatbardoshligini tahlil qilar ekan, temir yo'l transportini yuk tashishdagi eng tejamkor va barqaror usullardan biri sifatida alohida ta'kidlaydi. Logistika tizimida optimal qarorlar qabul qilish uchun xarajat minimizatsiyasi va xizmat sifati o'rtasidagi muvozanat ustuvor mezon ekanligi ko'rsatilgan.

T.Goldsby va R.Martichenko[3] tomonidan yozilgan ilmiy-amaliy asarda logistika tizimida Lean va Six Sigma metodologiyalarini birlashtirish orqali operatsion samaradorlikni oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Mualliflar transport jarayonlarida isrofgarchilikni kamaytirish, yetkazib berish vaqtini qisqartirish va xarajatlarni optimallashtirish masalalarini amaliy misollar asosida tahlil qiladi. Ushbu yondashuv temir yo'l transportida mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va raqobat muhitida barqaror mavqeni ta'minlash uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

W.Yanliang va boshqalar[4] tomonidan olib borilgan tadqiqotda 16 ta mamlakat temir yo'l transportining samaradorligi 2010–2018-yillar kesimida uch bosqichli DEA (Data Envelopment Analysis) usuli yordamida tahlil qilingan. Tadqiqotchilar tashqi muhit omillari — temir yo'l zichligi, yo'l infratuzilmasi sifati, iqtisodiy rivojlanish darajasi — temir yo'l samaradorligiga ta'sirini miqdoriy jihatdan baholab, Xitoy, AQSh va Buyuk Britaniya tizimlari eng yuqori haqiqiy samaradorlikka ega ekanligini aniqlaganlar. Natijalar temir yo'l raqobatbardoshligini oshirishda masshtab iqtisodiyotini kuchaytirish va resurslarni to'g'ri taqsimlash hal qiluvchi omil ekanligini ko'rsatadi.

I.Posokhov[5] Yevropa integratsiyasi sharoitida temir yo'l transporti raqobatbardoshligini ta'minlashning zamonaviy yondashuvlarini o'rgangan ilmiy maqolasida tarmoqning institutsional va operatsion mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi. Muallif temir yo'l korxonalarini raqobatbardoshligini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llarini ko'rsatib, xizmat sifatini standartlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish raqobatdosh ustunlikning asosi ekanligi to'g'risidagi xulosalarga keladi. Ushbu yondashuv MDH mamlakatlari, jumladan O'zbekiston temir yo'l tarmog'i uchun ham metodologik jihatdan ahamiyatlidir.

M.Porter[6] o'zining klassik asarida raqobatbardoshlikning nazariy poydevorini yaratib, har qanday tarmoq — jumladan transport sohasida ham — raqobatdosh ustunlikni shakllantirishning asosiy mexanizmlarini tahlil qiladi. Muallif «qadriyat zanjiri» modelini ilgari surib, har bir xo'jalik faoliyati ko'rsatkichi — xarajatlar, tezlik, xizmat sifati — umumiy raqobatbardoshlikka bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi. Ushbu yondashuv temir yo'l transportining iqtisodiy samaradorligini baholashda ham keng qo'llanilmoqda, chunki tarmoqning raqobat pozitsiyasi uning ichki operatsion zanjirini qanchalik samarali tashkil eta olishiga bog'liq.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, qiyosiy tahlil, taqqoslash, korrelyatsion va regression tahlil hamda iqtisodiy-matematik modellashtirish usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Temir yo'l transportida yuk tashish faoliyatini iqtisodiy jihatdan baholashda «samaradorlik» va «raqobatbardoshlik» tushunchalari keng qo'llanilsa-da, ularni aniq, xolis va tizimli baholaydigan mezonlar majmuasi ilmiy va amaliy jihatdan etarlicha shakllanmagan. Bu esa, sohadagi holatni aniq tasvirlash,

kamchiliklarni baholash va rivojlanish strategiyalarini asoslashda muhim to‘siq vazifasini bajaradi. Mavjud tahlillar ko‘p hollarda yo umumiy iqtisodiy ko‘rsatkichlarga (tannarx, foyda, rentabellik), yoki tashqi atributlarga (sifat, tezkorlik, geografik qamrov) suyangan holda, bu ikki kategoriya o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik va fanlararo omillarni inobatga olmaydi.

Birinchidan, «iqtisodiy samaradorlik» ko‘pincha moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan cheklanadi: jami xarajatlar, tashish hajmi, daromad va rentabellik darajasi. Ammo bu ko‘rsatkichlar ko‘p hollarda faoliyatning funksional samaradorligini to‘liq ifoda etmaydi. Ya‘ni, ma‘lum yo‘nalishda tannarx past bo‘lishi, lekin tashish muddati uzoq, logistika uzilishlari ko‘p, xizmat turlari cheklangan bo‘lishi mumkin. Bunday holatlarda iqtisodiy samaradorlik haqida umumlashma xulosa chiqarish imkoniyatini cheklaydi.

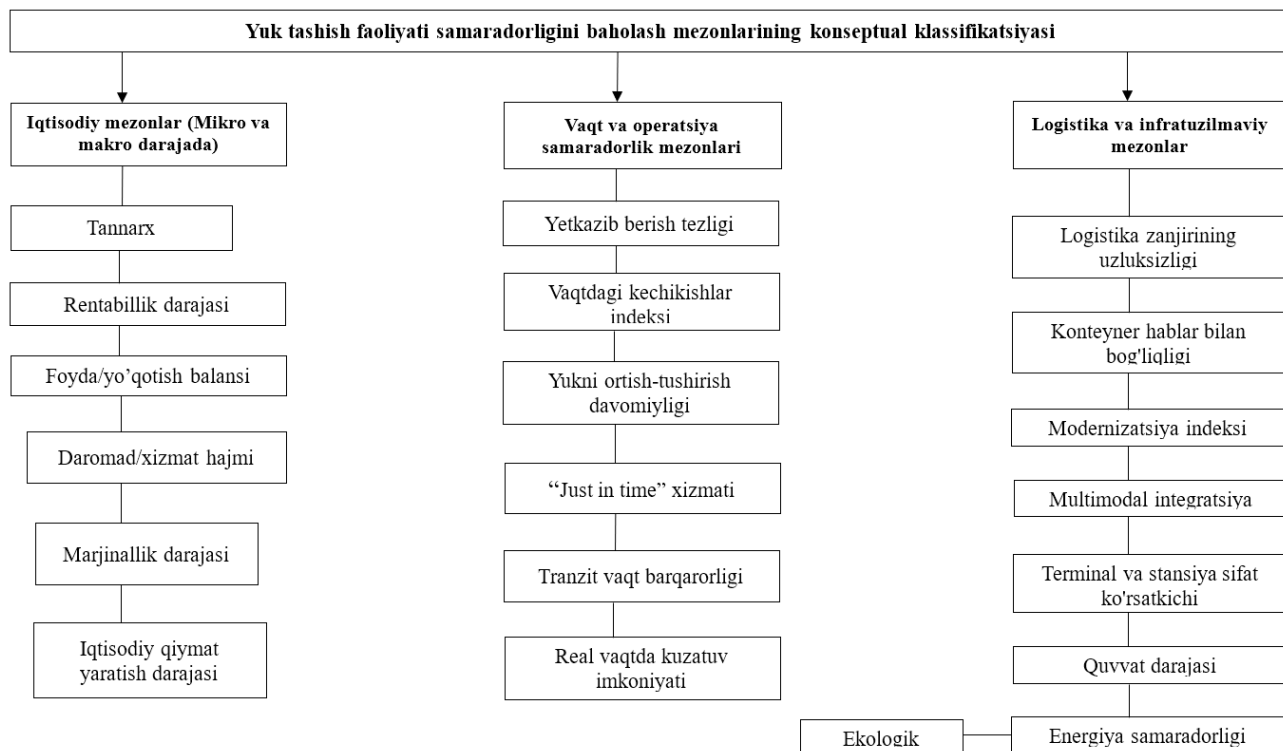
Ikkinchidan, «raqobatbardoshlik» ham faqat xizmat narxi bilan emas, balki xizmatlar diversifikatsiyasi, texnologik daraja, logistika sifat standartlari va mijozlar bilan ishlash qobiliyati bilan belgilanadi. Biroq ushbu ko‘rsatkichlar O‘zbekiston sharoitida rasmiy statistikada aks etmasligi, ularning tahlilida subyektiv baholar ustvorligi, ilmiy ishonchni pasaytiradi.

Uchinchidan, yuk tashish faoliyatining samaradorligi va raqobatbardoshligi faqat tarmoq ichida emas, balki logistika tizimi, infratuzilma sifat darajasi, chegaradagi operatsiyalar, IT integratsiyasi kabi ko‘plab omillar bilan chambarchas bog‘langan. Bu ko‘p qirralilik mezonlarni alohida va kompleks asosda shakllantirishni talab etadi. Ammo bugungi kunda mavjud yondashuvlar va baholash metodikalari bu talabni to‘liq qondirmaydi.

Shu sababli, tadqiqot ishida birinchi ilmiy muammo sifatida — temir yo‘l transportida yuk tashish faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini aniq baholay oladigan, fanlararo va tizimlashtirgan indikatorlar tizimi mavjud emasligi nazarda tutiladi. Bu muammoni echish uchun mavjud ko‘rsatkichlardan tashqari, logistika sifat mezonlari, texnologik jihatlar, institutsional to‘siqlar va infratuzilmaviy omillar asosida integral va kompleks indikatorlar tizimini ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

Ilmiy nuqtai nazardan, bunday indikatorlar tizimini shakllantirish nafaqat mavjud holatni baholash, balki transport xizmatlarining bozordagi ulushini aniqlash, strategik ustuvor yo‘nalishlarni belgilash va investitsion qarorlarni asoslashda ham muhim metodologik vosita vazifasini bajaradi.

Yuk tashish faoliyatida samaradorlikni aniqlash va baholash uchun qo‘llaniladigan mezonlar, sohaning ko‘p qirrali xususiyatini hisobga olgan holda, fanlararo yondashuv talab qiladi. Shu nuqtai nazardan samaradorlikni baholash mezonlarini konseptual klassifikatsiya asosida shakllantirish, tahlil uchun mustahkam nazariy va metodologik poydevor yaratadi; quyida yuk tashish faoliyati samaradorligini baholash mezonlarining konseptual klassifikatsiyasi taklif etildi (1-rasm).

1-rasm. Yuk tashish faoliyati samaradorligini baholash mezonlarining konseptual klassifikatsiyasi¹

1 O‘rganilgan manbalar asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

Birinchi guruh mezonlar – iqtisodiy mezonlar bo'lib, ular yuk tashish faoliyatida foydalaniladigan iqtisodiy resurslarning sarflanish samaradorligini aniqlashda qo'l keladi. Bu yerda asosiy ko'rsatkichlardan biri tannarx (so'm/tonna-km) bo'lib, har bir tonna yukni belgilangan masofaga tashish uchun ketadigan xarajat miqdorini anglatadi. Ikkinchi mezon – daromad/xizmat hajmi ko'rsatkichi, operatorning iqtisodiy faoliyati natijasini, ya'ni jami daromadning tashish hajmiga nisbatini tavsiflaydi. Shuningdek, rentabellik mezoni orqali sof foydaning umumiy xarajatga nisbati hisoblanib, xizmat faoliyatining iqtisodiy turg'unligi va samaradorlik darajasi baholanadi. Bu mezonlar moliyaviy samaradorlikni baholashda muhim bo'lsa-da, xizmat ko'rsatish tezkorligi yoki texnologik darajani qamrab olmaydi.

Ikkinchi toifa – vaqt va operatsiya mezonlari samaradorlikni tashkil etish va operatsiya tizimining natijadorligini tavsiflaydi. Bu guruhdagi asosiy ko'rsatkichlardan biri – yetkazib berish tezligi bo'lib, u yuk manzilga qay darajada qisqa muddatda yetkazilayotganini ifodalaydi. Bunda operatsiya uzluksizligi va tashish marshrutlarining ratsionalligi katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, oraliq punktlardagi kechikishlar soni va davomiyligi, logistika zanjirining samarasiz bo'g'inlarini aniqlashga yordam beradi. «Just-in-time» xizmati mezoni esa belgilangan muddatda yukni aniq manzilga yetkazib berish imkoniyatini, ya'ni logistika intizomining darajasini aks ettiradi.

Uchinchi toifani logistika va infratuzilma mezonlari tashkil etadi. Bunda, birinchi navbatda, uzluksizlik darajasi baholanadi – yuk tashish jarayonida logistika zanjirining qay darajada uzluksiz ekani, transfer punktlardagi kechikishlar va muvofiqlashtirish muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, konteyner hablar bilan bog'lanish darajasi temir yo'l infratuzilmasining global logistika tizimiga integratsiyalanganligini ko'rsatadi. Yangi zamonaviy mezonlardan biri – modernizatsiya darajasi hisoblanib, u avtomatlashtirilgan platformalar, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimlari, elektron yuk kuzatuv sistemalari va boshqa texnologik echimlarning joriy qilinganlik darajasini qamrab oladi.

Samaradorlikni aniqlash mezonlarining ushbu konseptual klassifikatsiyasi faqat iqtisodiy natijalarni emas, balki funksional sifat, logistika tizimi samaradorligi va texnologik bazaning ahvolini ham inobatga olgan holda tahlil qilish imkonini beradi. Shu tariqa, transport xizmatlarini baholashda mukammal metodologik yondashuvlar shakllantiriladi.

Samaradorlikni kompleks baholash uchun yuqoridagi mezonlarni ilmiy-amaliy jihatdan tizimlashtirish, ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir va bog'liqlikni aniqlash, hamda ularni transport xizmatlarini modellashtirishda hisobga oluvchi mexanizmlarni ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Mazkur mezonlar kelgusida raqobatbardoshlik indikatorlari bilan integratsiya qilingan holda tahlil etiladi va transport tizimidagi yaxlit iqtisodiy samaradorlik modelini ishlab chiqishga asos bo'ladi.

Temir yo'l transportida yuk tashish faoliyatining raqobatbardoshligini aniqlashda ko'p omilli mezonlar tizimi asosida baholash alohida nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Samaradorlikning yalpi ko'rsatkichlar bilan emas, balki tarmoqning ichki va tashqi imkoniyatlarini chuqur tahlil qiluvchi indikatorlar orqali baholanishi bu sohadagi real holatni aniq ifodalash imkonini beradi. Ayniqsa, iqtisodiy ko'rsatkichlar, xizmat turlari va diversifikatsiya, texnik infratuzilma holati, logistika jarayoni, mijozlar bilan munosabatlar va xalqaro standartlarga integratsiya kabi asosiy yo'nalishlardagi indikatorlarning tizimli tahlili raqobat muhitini to'g'ri baholash uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Temir yo'l transportida raqobatbardoshlikni ilmiy baholashda xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan logistika va transport sifat indikatorlarining tahlili muhim manba hisoblanadi. Biroq ularni mexanik tarzda qabul qilish emas, balki sohaviy xususiyatlar va mamlakat infratuzilmasining real holati asosida tanqidiy tahlil qilish zarur. Bu borada to'rtta asosiy xalqaro indeks tahlilga tortiladi: World Bank – Logistics Performance Index (LPI), ITF – Transit Time Index, ESCAP – Cost per Ton-Kilometer va UNCTAD – Port/Terminal Efficiency Index.

Birinchidan, LPI indeksi jahonda eng keng tarqalgan transport-logistika sifat ko'rsatkichidir. U logistika tizimini 6 ta asosiy mezon bo'yicha baholaydi, jumladan infratuzilma, yetkazib berish sifatlari, bojxonadagi samaradorlik. Temir yo'l transportiga bevosita tegishli bo'lgan qismlar, ayniqsa «Infrastructure» va «Timeliness» mezonlari foydali. Biroq tanqidiy jihatdan, LPI indeksida temir yo'l infratuzilmasining spetsifik jihatlari, masalan, chegara punktlaridagi ortiqcha rasmiylashtirishlar, IT integratsiya darajasi, vagonlar aylanmasi kabi elementlar inobatga olinmaydi. Shu sababli, bu indeks to'liq temir yo'lni aks ettirmaydi, balki umumiy logistika muhitini ko'rsatadi.

Ikkinchi tahlil qilingan indeks – ITF Transit Time Index. Bu indeks yetkazib berish muddati, kechikishlar va tranzitdagi uzilishlarni hisobga oladi. Temir yo'l transportida bu ko'rsatkich alohida ahamiyatga ega, chunki juda ko'p hollarda yuk manzilga kech yetadi, chegaralar orqali o'tishda 1–2 kunlik to'xtash kuzatiladi. Indeksning afzalligi shundaki, u «door-to-door» tarzda transportirovka muddatini to'liq qamrab oladi. Lekin tanqidiy nuqtai nazardan u faqat vaqt mezonini o'lchaydi, iqtisodiy yoki sifat jihatlarni qamrab olmaydi. Bunda logistika tizimining integratsiya darajasi, xizmat turlarining xilma-xilligi, raqamlashtirishning ta'siri hisobga olinmaydi.

Uchinchi indeks – ESCAP tomonidan ishlab chiqilgan «Cost per Ton-Kilometer» ko'rsatkichi – temir yo'l transporti uchun eng mos indikatorlardan biri hisoblanadi. U sarf-xarajat va masofa munosabati orqali xizmat

samaradorligini baholaydi. Ayniqsa tarif siyosati va xarajatlarni optimallashtirish strategiyalarini baholashda ushbu indeks yuqori ilmiy va amaliy qiymatga ega. Biroq ESCAP metodologiyasida xarajatlarning tarkibiy tahlili (masalan, ortish-tushirish, temir yo'l yig'irlari, stansiya logistika xarajatlari) ifodalanmagan. O'zbekiston sharoitida esa xarajatlar ko'p hollarda subsidiyalangan yoki markazlashgan holda hisoblanadi. Shu sababli, ushbu indeksni to'g'ridan-to'g'ri solishtirish imkonsiz, balki uning tegishli moslashtirilgan modeli talab etiladi.

Yuk tashish faoliyatida temir yo'l transportining iqtisodiy samaradorligi bilan bozordagi raqobatbardoshlik darajasi o'rtasida mustahkam iqtisodiy bog'liqlik mavjud. Bu bog'liqlikni oddiy to'g'ridan-to'g'ri ta'sir deb baholash emas, balki sabab-oqibat tizimi, multifaktor aloqalar va ekspert baholari asosida chuqur o'rganish zarur. Chunki raqobatbardoshlik faqat arzon tarif orqali emas, balki xizmat sifatini, logistik integratsiyani, yetkazib berishdagi aniqlikni va texnologiyalar darajasini o'z ichiga olgan murakkab ko'p o'zgaruvchili tizimdir.

Birinchiidan, iqtisodiy samaradorlikni aniqlovchi omillar – tannarx, rentabellik, operatsiya samaradorligi va vaqt tejami – raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi asosiy ichki muhit komponentlari hisoblanadi. Agar transport xizmati yuqori operatsiya samarasiga ega bo'lsa, foydalanuvchi xarajatlarini kamaytiradi va bu orqali tarif raqobatini ta'minlaydi. Masalan, yukni 1 tonna-km uchun kam xarajat bilan yetkazish (ESCAP metodologiyasi bo'yicha), xizmat provayderiga narxlar orqali bozordagi pozitsiyani saqlab qolish yoki kuchaytirish imkonini beradi.

Ikkinchiidan, xizmat sifatini oshirish – iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlik o'rtasidagi o'tish nuqtasidir. «Xizmat sifatini oshirish → mijoz qoniqishi → takroriy shartnomalar → bozor ulushi oshishi» zanjiri orqali raqobat kuchayadi. Bu zanjirli ta'sirni modellashtirishda ekspert baholari, Delphi-metodika va Likert shkalasi asosida mijoz fikrlari bilan ko'p o'lchovli matritsalar shakllantiriladi. Ushbu usullar xizmat sifati va bozor ulushi o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyentini aniqlashda qo'l keladi.

Uchinchiidan, samaradorlikning moddiy ifodasi – xarajatlarning kamayishi orqali tarif moslashuvchanligini imkonini beradi. Bu esa temir yo'l transportida raqobatning narx komponentasini shakllantiradi. Bozor sharoitida moslashuvchan tarif strategiyasi yuqori sifatli, lekin narxi raqobatli xizmat ko'rsatish imkonini yaratadi. Narx va sifat muvozanatidagi ustunlik esa iste'molchilar uchun asosiy tanlov omillaridan biri hisoblanadi.

To'rtinchiidan, yuqori samaradorlik natijasida shakllanadigan ichki resurs tejamkorligi (vaqt, yoqilg'i, operatsiya xarajatlari) korxonaga yangi xizmat turlarini joriy qilish va infratuzilmani modernizatsiya qilish imkonini yaratadi. Bu esa xizmat turlarining diversifikatsiyasiga olib keladi, bu orqali raqobatning faqat narx emas, balki qo'shimcha qiymat orqali yuritilishi ta'minlanadi. Masalan, «konteyner + eshikdan eshikka» xizmatlar samaradorlik bilan bog'liq texnologik imkoniyatlar evaziga joriy etiladi.

Beshinchiidan, yuqori samaradorlik darajasida texnik va texnologik sifatlar ham oshadi: avtomatlashtirilgan stansiyalar, raqamlashtirilgan monitoring, IT logistika tizimlari. Bu xizmatning o'z vaqtida va kutilmagan uzilishlarsiz amalga oshishini kafolatlaydi. «On-Time Delivery» va «Delivery Reliability» indekslarining yuqori bo'lishi raqobat ustunligini kafolatlaydi.

Shu bois, «Samaradorlik → Raqobatbardoshlik» munosabati statistik bog'liqlik emas, balki sabab-oqibatli, zanjirli, faoliyatga asoslangan transformatsiya jarayonidir. Uning modeli ko'p omilli korrelyatsiya, kauzal (causal) munosabatlar, logik zanjirli tahlil asosida tushuntirilishi kerak. Har bir samaradorlik ko'rsatkichi – tannarx, tezkorlik, avtomatlashtirish – raqobatning tegishli ko'rsatkichi – tarif raqobati, sifat indeksi, bozor ulushi bilan chambarchas bog'langan.

Raqobatbardoshlik va samaradorlikni baholovchi indikatorlar tizimini O'zbekiston sharoitida joriy etishning ilmiy-amaliy ahamiyati yuqori bo'lishi bilan birga, uning samarali tatbiq etilishi bir qator shart-sharoit va mahalliy omillarga bog'liqdir. Indikatorlar asosida baholash faqat nazariy yechim emas, balki institutsional, ma'lumotnomaviy va normativ-huquqiy tizimlar bilan chambarchas bog'liq murakkab jarayondir. Bu jarayonni amalga oshirishda asosiy e'tibor davlat siyosatida belgilangan mezonlar, statistik ma'lumotlar shaffofligi va xalqaro metodikalarni lokal sharoitga moslashtirish masalalariga qaratilishi lozim.

Birinchiidan, transport sohasiga oid iqtisodiy ma'lumotlar ochiqligi va to'liqligi indikatorlar tizimining metodologik to'g'ri ishlashini belgilaydi. Amalda yuk tashish hajmi, operatsiya turlari, xarajat tuzilmasi, xizmat muddatlari, infratuzilmaning texnik holati kabi ko'rsatkichlar yoki taqsimlanmagan holda e'lon qilinadi, yoki umuman ochiq ma'lumot bazalarida mavjud emas. Bu holat indikatorlar formulalariga kiritiladigan o'zgaruvchilarni aniqlashda statistik jihatdan etarli ishonch darajasini ta'minlamaydi. Bunday sharoitda samaradorlik yoki raqobatbardoshlikni hisoblashda ekspert baholariga tayangan holda baholash mexanizmlari ishlab chiqilishiga to'g'ri keladi.

Ikkinchiidan, davlat dasturlari va sektor strategiyalarida indikatorlar tizimi aks etgan-etmagani tahlil qilinishi lozim. Hozirgi strategik hujjatlarda transport sohasi rivoji ko'zda tutilgan bo'lsa-da, mezonlarni aniqlash, monitoring qilish va mezonlar asosida baholash usullari tizimli ravishda belgilanmagan. Davlat dasturlarida transport xizmatlarining narx siyosati, sifat ko'rsatkichlari, konteynerlashtirish darajasi, raqamlashtirish va logistika integratsiyasi kabi mezonlar ifodalanmagan holda qolmoqda. Bu esa indikatorlar asosida qabul qilinishi lozim bo'lgan boshqaruv qarorlarini amaliy mexanizmga aylantirishni qiyinlashtiradi.

Uchinchidan, xalqaro metodikalarni O'zbekiston infratuzilmasi va institutsional muhitiga moslashtirish jarayonida bir qator chuqur ilmiy va amaliy ziddiyatlar mavjud. Xalqaro tashkilotlar tomonidan taklif etilgan indekslar, jumladan Logistics Performance Index, Cost per Ton-Kilometer yoki Transit Time Index kabi baholash vositalari yuqori darajada raqamlashgan va standartlashgan statistikaga asoslangan. Milliy tizimda esa ko'p hollarda yuk harakatini to'liq avtomatlashtirilgan tizim orqali kuzatish, elektron hujjat almashivi, xizmat turlari bo'yicha daromad va xarajatni operatsional kesimda hisobga olish imkoni mavjud emas. Shu sababli, xalqaro formulalarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash emas, balki tegishli adaptatsiya mexanizmini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Shuningdek, raqobatbardoshlikni o'lchovchi indikatorlardan foydalanishda kadrlar malakasi, tahliliy salohiyat va tizimli o'quv-ilmiy metodikalar mavjudligi ham muhim o'rin tutadi. Mamlakatda transport iqtisodiyoti sohasida murakkab korrelyatsiya va regression modellaridan foydalanish, ekspert baholarini matematiklashtirish, holatni indikatorlashtirish bo'yicha amaliy platformalar etarlicha shakllanmagan. Bu esa indikatorlar tizimini amaliyotga joriy qilishda tizimli yondashuvlarni talab etadi.

Yuqoridagi yondashuvlar asosida temir yo'l transportining raqobatbardoshlik darajasini baholovchi indikatorlarning me'yoriy qiymatlari va O'zbekistondagi qiymatlar keltirilgan (1-jadval).

1-jadval. Temir yo'l transportining raqobatbardoshlik darajasini baholovchi indikatorlarning me'yoriy qiymatlari²

№	Indikator nomi	Ta'rif	O'lchov birligi	Me'yoriy qiymat	O'zbekistondagi qiymat	Me'yorga nisbatan
Ta'rif va narx siyosati indikatorlari						
1.	Chegirma siyosati mavjudligi	% tarif o'zgaruvchanlik	%	20–40%	20%	1.0x past
2.	Subsidiya ulushi	Tarifdagi davlat qo'llab-quvvatlash ulushi	%	0–15%	12%	me'yorda
3.	Chegirma siyosati mavjudligi	Mijozlar uchun chegirmalar tizimi	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	Mavjud emas
Xizmat turlari va sifat diversifikatsiyasi						
4.	Konteyner tashish ulushi	Konteynerli tashishning umumiy yukdagi ulushi	%	30–50%	18%	1.7x past
5.	Ekspress xizmat mavjudligi	Ekspress tashish xizmatining amaliyotda qo'llanilishi	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
6.	Maxsus yuklar tashish	Refrizherator/xavfli yuklarga ixtisoslasuv	1/0	1 (bor)	1 (bor)	me'yorda
7.	Eshikdan-eshikgacha xizmati	To'liq logistika yechimi	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
8.	Ortish-tushirish tezligi	Vagonga yuk ortish/tushirish davomiyligi	coat	1.0–1.5 soat	2.0 soat	1.3x sekin
Texnik va infratuzilmaviy indikatorlar						
9.	Modernizatsiya indeksi	Texnologik jihatdan yangilangan infratuzilma ulushi	%	70–90%	55%	1.3x past
10.	Signalizatsiya tizimi yangilanish darajasi	Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari	%	80–100%	65%	1.2x past
Logistika sifat indikatorlari						
11.	Yuk yetkazib berish muddati	Manzilga yetkazish uchun o'rtacha vaqt	kun	2–4	5.5	1.4x sekin
12.	Yuk monitoringi	Yuk harakatini real-time kuzatish	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
13.	Yuk yo'qotish darajasi	Yuk shikastlanish yoki yo'qotish holati	‰	<1‰	2‰	2x yuqori

2 O'rganilgan manbalar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

14.	Logistika shaffofligi	Onlayn hisob-kitob va kuzatuv	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
Mijoz markazlilik va bozor munosabatlari						
15.	Mijoz qoniqish indeksi	So'rovnomalar va feedbacklar orqali baholash	%	85–95%	74%	1.2x past
16.	Mijoz saqlanish darajasi	Takroriy shartnoma ulushi	%	70–80%	61%	1.15x past
17.	Yaxlit logistika yechimlari	Bojxona, saqlash, ortish xizmatlari birlashgan	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
Xalqaro bozor va standartlarga moslik						
18.	TIR muvofiqlik	TIR standartiga muvofiq faoliyat	1/0	1 (bor)	1 (bor)	me'yorda
19.	ISO sertifikatlash	ISO 9001, ISO 28000 logistika standartlari	1/0	1 (bor)	0 (yo'q)	mavjud emas
20.	Ko'p tomonlama transport hamkorlik darajasi	Xalqaro hamkorlik shartnomalari	(0-1)	1	0.6	1.7x past

Temir yo'l transportida raqobatbardoshlik darajasini baholash indikatorlarining me'yoriy qiymatlari asosida O'zbekistondagi holatni tahlil qilish mazkur sohada mavjud tuzilmaviy va institutsional muammolarning mohiyatini aniqlashga xizmat qiladi. Indikatorlar o'zaro bog'liq 6 ta yo'nalish asosida guruhlangan bo'lib, ular jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan transport xizmatlarini kompleks baholash mezonlarini qamrab oladi. Ushbu yo'nalishlar: tarif va narx siyosati, xizmat turlari diversifikatsiyasi, texnik va infratuzilmaviy holat, logistika sifat ko'rsatkichlari, mijoz markazlilik darajasi hamda xalqaro standart va integratsiya mexanizmlari bilan bog'liq indikatorlarni o'z ichiga oladi.

Tarif va narx siyosati bo'yicha amaliy holat shundan dalolat beradiki, mamlakatda foydalanilayotgan tariflar davlat tomonidan tartibga solinadi va bozor talablari bilan moslashuvchanlik darajasi past. Hisoblashlarga ko'ra, tarif moslashuvchanligi indikator me'yoriy 20–40 foiz o'rniga faqat 20 foizni tashkil etib, bozor mexanizmining cheklanganligini ko'rsatadi. Shuningdek, chegirma siyosati mavjud emasligi tarif shakllanishida fleksibillikni yo'qqa chiqaradi va xizmatlarni individuallashtirish imkonini cheklaydi. Bunday sharoitda transport operatorlari xizmat turlari uchun universal va standart narxlarni taklif etishga majbur bo'lib, bu raqobatdagi faol ishtirokni pasaytiradi.

Xizmat turlari va diversifikatsiyasi sohasida ham jiddiy cheklanishlar mavjud. Ya'ni, konteyner tashish ulushi me'yoriy 30–50 foiz o'rniga faqat 18 foizni tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkich tarmoqning hozirgi kunda faqat an'anaviy yuk tashish sxemalariga asoslanganligini anglatadi. Ekspress xizmat, eshikdan eshikka logistika yechimlari va turli toifadagi maxsus yuklar uchun integratsiyalashgan xizmatlar amaliyotda deyarli qo'llanilmayapti. Bu esa mijoz ehtiyojlarini to'liq qondirish imkonini cheklab, transport xizmatlarining moslashuvchanligini pasaytiradi.

Texnik va infratuzilmaviy indikatorlar tahlilidan ma'lum bo'ldiki, ortish-tushirish tezligi va signalizatsiya tizimining avtomatlashuv darajasi ham me'yoriy standartlardan orqada qolgan. Masalan, ortish-tushirish jarayonidagi o'rtacha davomiylik me'yoriy 1.0–1.5 soat o'rniga 2.0 soatni tashkil etmoqda. Modernizatsiya darajasi 70–90 foiz o'rniga 55 foiz atrofida saqlanmoqda, bu esa infratuzilmaning texnik jihatdan etarlicha yangilanmaganligini ko'rsatadi. Tarmoqda raqamlashtirish va avtomatlashtirish jarayonlari sekin kechayotgani transport operatsiyalaridagi uzilishlar va logistika jarayonidagi vaqt yo'qotishlarga sabab bo'lmoqda.

Logistika sifat indikatorlari bo'yicha tahlil ham umumiy holatni aks ettiradi. Yuk yetkazib berish muddati me'yoriy 2 kun o'rniga 5.5 kunni tashkil etib, bu logistika tizimidagi operatsiyalarning kechikishlar va nomuvozanatliklar bilan bog'liqligini anglatadi. «Real-time» monitoring, yuk harakatini kuzatish, logistika shaffofligi kabi zamonaviy xizmatlar yo'qligi mijoz uchun xizmatdan foydalanish jarayonini qiyinlashtiradi. Yuk yo'qotish darajasi ham me'yoriy ko'rsatkichdan ikki barobar yuqori ekanligi logistika tizimidagi ishonchsizlikni tasdiqlaydi.

Mijoz markazlilik darajasi bo'yicha indikatorlar (mijoz qoniqish indeksi va mijoz saqlanish darajasi) ham raqobatdagi o'rtadan past holatni ko'rsatadi. Yaxlit logistika yechimlarining mavjud emasligi, bojxona, saqlash va ortish xizmatlarining integratsiyalanmaganligi transport xizmatlarini kompleks yechim sifatida ko'rsatish imkonini cheklaydi.

Nihoyat, xalqaro standart va integratsiya indikatorlariga kelganda, TIR va COTIF kabi standartlarga formal muvofiqlik mavjud bo'lsa-da, ISO 9001, ISO 28000 kabi zamonaviy logistika standartlari hali joriy etilmagan.

«Multilateral transport agreements» bo'yicha qiymat 0.6 indeksi bilan baholaniб, bu mamlakatdagi mavjud xalqaro kelishuvlardan samarali foydalanish darajasining pastligini ko'rsatadi. O'zbekiston ECO, CAREC, SPECA, TRACECA kabi platformalarda a'zo davlat sifatida ishtirok etadi, ammo bu bitimlarning amaliy samarasi infratuzilma va huquqiy tizimga integratsiyalash darajasi pastligi sababli to'liq namoyon bo'lmayapti.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Umumiy xulosa sifatida, tahlil qilingan indikatorlar bo'yicha O'zbekistonning ko'rsatkichlari aksar hollarda me'yoriy qiymatlarga nisbatan 1.2–2.0 barobar past ekanligi temir yo'l transporti xizmatlarining xalqaro raqobat muhitiga to'liq tayyor emasligini yaqqol tasdiqlaydi. Mazkur holat tasodifiy yoki vaqtinchalik omillar bilan emas, balki tizimli xarakter kasb etgan strukturaviy muammolar bilan bog'liqdir.

Birinchi navbatda, tarif va narx siyosatining bozor talablariga moslashmasligi raqobatdosh muhitda faol ishtirok etish imkonini cheklaydi. Davlat tomonidan qat'iy tartibga solinadigan tariflar va chegirma mexanizmlarining yo'qligi xizmatlarni individuallashtirish hamda mijozlar ehtiyojlarini to'liq qondirish imkonini bermaydi. Ikkinchidan, xizmat turlari diversifikatsiyasining pastligi — konteyner tashish ulushining atigi 18 foizni tashkil etishi, ekspress va «eshikdan eshikka» xizmatlarning amaliyotda qo'llanilmasligi — tarmoqning raqobat qobiliyatini sezilarli darajada zaiflashtiradi.

Texnik va infratuzilmaviy jihatdan ham jiddiy tafovutlar mavjud: modernizatsiya darajasining me'yoriy ko'rsatkichdan 15–35 foiz pastligi, ortish-tushirish jarayonidagi kechikishlar va raqamlashtirish sur'atlarining sekinligi operatsion samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Logistika sifati nuqtai nazaridan esa yuk yetkazib berish muddatining me'yordan 2.5 barobar uzunligi, real-time monitoring tizimining yo'qligi va yuk yo'qotish darajasining yuqoriligi mijozlar ishonchini pasaytiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/3107036>
2. Ballou, R.H. (2004). Business Logistics / Supply Chain Management: Planning, Organizing and Controlling the Supply Chain. 5th Edition. Pearson / Prentice Hall Inc., New Jersey. — 789 p.
3. Goldsby, T.J., Martichenko, R. (2005). Lean Six Sigma Logistics: Strategic Development to Operational Success. J. Ross Publishing, Inc., Florida. — 289 p.
4. Yanliang, W., et al. (2023). Efficiency of railway transport: A comparative analysis for 16 countries. Transport Policy, Vol. 138, pp. 98–112. [https://doi.org/10.1016/S0967-070X\(23\)00181-6](https://doi.org/10.1016/S0967-070X(23)00181-6)
5. Posokhov, I.M. (2018). Modern Approaches to Ensuring the Competitiveness of Railway Transport in the Context of the European Integration. Bulletin of the NTU «KhPI». Series: Technical Progress and Production Efficiency, No. 60, pp. 115–119.
6. Porter, M.E. (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. Free Press, New York. — 557 p.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100